I

(Resolutsioonid, soovitused ja arvamused)

ARVAMUSED

EUROOPA MAJANDUS- JA SOTSIAALKOMITEE

KOMITEE TÄISKOGU 521. ISTUNGJÄRK 15.–11. DETSEMBRIL 2016

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamus teemal „Funktsionaalne majandus“

(omaalgatuslik arvamus)

(2017/C 075/01)

Raportöör: **Thierry LIBAERT**

Õiguslik alus	kodukorra artikli 29 lõige 2 omaalgatuslik arvamus
Täiskogu otsus	21.1.2016
Vastutav sektsioon	ühtse turu, tootmise ja tarbimise sektsioon
Vastuvõtmine sektsioonis	4.10.2016
Vastuvõtmine täiskogus	15.12.2016
Täiskogu istungjärk nr	521
Hääletuse tulemus (poolt/vastu/erapooletuid)	169/0/3

1. **Järeldused ja soovitused**

1.1. Käesolevas arvamuses väljendab komitee oma soovi, et ühiskonnas toimuks majanduslik üleminek ressursside liigkasutuselt ja raiskamiselt säästvamale etapile, milles väärtustatakse enam kvaliteeti kui kvantiteeti ja luuakse rohkem töökohti. Komitee kinnitab soovi näha Euroopat võtmas juhtrolli uute majandusvormide leiutamisel.

1.2. Komitee leiab, et funktsionaalset majandust tuleb toetada, sest see võimaldab lahendada kõik või osa välja toodud probleemidest. Funktsionaalne majandus ei ole eesmärk omaette, vaid pigem vahend, mille abil saavutada uusi, tarbimismudeliga kaasnevaid eesmärke.

1.3. Arvestades funktsionaalse majanduse eeldatavate majanduslike, keskkonnaalaste ja sotsiaalsete eelistega seotud mitmesuguseid määratlemata või tundmatuid tegureid, tuleks koostada toodete ja teenuste liikide üksikasjalik hinnang, et tuvastada eelised ning vajaduse korral tingimused, mida tuleb täita, et funktsionaalne majandus toimiks tulemuslikult.

1.4. Seejärel tuleb edendada funktsionaalse majanduse lahenduse (juurdepääs või kasutus *vs.* omand) alusel loodud toote või teenuse (keskkonnaalaste, sotsiaalsete, majanduslike jne) mõjude avaldamist. Selline avaldamine annab tarbijale teavet selle kohta, kas oleks asjakohasem toode või teenus osta, ja võimaldab teha teadlikke valikuid. Ettevõtjate antava teabe kvaliteet ja usaldusväärsus on seega esmatähtis. Tuleb määratleda ametiasutused ja mehhanismid, mis tagavad tarbijatele nimetatud tingimused.

1.5. Komitee soovitab, et liikmesriigid ja sidusrühmad edendaksid vastutustundlikku tarbimist, eelkõige hariduse osana, rõhuasetusega funktsionaalsel majandusel. Eeldusel, et funktsionaalset majandust kasutatakse arukalt, võib see aidata lahendada mitmesuguseid praeguseid tarbimisega seotud probleeme.

1.6. Üldisemalt soovitab komitee kiirendada uute funktsionaalse majandusega seotud tootmis- ja tarbimisviiside uurimis- ja elluviimisprotsesse:

— toodete ökodisain, mis võimaldab algusest peale tagada kasutatud ressursside jätkusuutlikkuse, kuna kaupade keskkonnamõju võetakse arvesse kogu olelusringi vältel. Funktsionaalne majandus võib hõlmata uusi tootepõhimõtteid, näiteks võivad need olla hõlpsamini parandatavad, kohandatavad jne;

— ringmajandus, mis on seotud komitee arvamusega ringmajanduse paketi kohta ([1]), milles seatakse eesmärk luua nn hällist hällini (*cradle to cradle*) käsitusviis, et muuta ühe ettevõtja jäätmed teiste jaoks ressursiks. Funktsionaalne majandus võib võimaldada paremini väärtustada teatud ettevõtete tegevuse kaassaadusi ja välismõjusid teiste ettevõtete tootmistegevuse eesmärgil;

— ühistarbimine (eriti kooskõlas komitee 21. jaanuari 2014. aasta arvamusega) ([2]), mis põhineb teoreetiliselt funktsionaalsel majandusel. Nende majandusvormide arendamine võimaldab teatud tingimustel kiirendada funktsionaalsest majandusest saadavat kasu, eelkõige keskkonna seisukohast;

— majandus ühise heaolu nimel, kooskõlas komitee 17. septembri 2015. aasta arvamusega ([3]);

— jagamismajandus, millele on eraldi pühendatud komitee 13. mai 2016. aasta arvamus ([4]).

1.7. Euroopa õigusaktide pakett võimaldaks funktsionaalse majanduse pakkumisi struktureerida, eelkõige seoses tarbimisega seotud uute küsimustega, nagu ühistarbimine, aegumine, mudelite mõistetavus tarbija jaoks, ning innovaatilistele ettevõtjatele soodsama õigus- ja maksuraamistiku pakkumisega.

1.8. Funktsionaalse majanduse territoriaalseks muutmine võimaldab vastata uutele piirkondade jätkusuutliku arengu probleemidele uute majandusmudelite katsetamise teel. Funktsionaalne majandus on kasulik selleks, et väärtustada piirkondade eeliseid, lõpetada masstootmise standardimine, mis on osaliselt vastutav praeguse tarbimise rahulolematuse eest, ning võtta arvesse tootmissüsteemi kõiki välismõjusid. Lisaks on linnad kõige soodsamad piirkonnad funktsionaalse majanduse lahenduste arendamiseks, kuna nende asustustihedus soodustab ühiskasutusel põhinevaid käsitusviise.

1.9. Selleks et tulla toime põhimõttelise üleminekuga uuele majandusmudelile, millel on tõsised ja süsteemised tagajärjed paljudes valdkondades, soovitatakse luua Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitees uus alaline horisontaalne struktuur kõnealuste arengute analüüsimiseks.

1.10. Olukorras, kus häid näiteid on veel vähe ning need ei ole nii nähtavad, kui peaksid olema, oleks kasulik luua teabevahetusplatvorm, mis muudaks funktsionaalse majanduse algatused Euroopa tasandil nähtavaks. See platvorm võiks kuuluda Euroopa ringmajanduse platvormi projekti, mille komitee kiitis heaks komisjoni esitatud ringmajanduse paketti käsitlevas arvamuses.

1.11. Funktsionaalne majandus võib võimaldada üksteisest eristada erinevad väärtused, mis kokku moodustavad kauba väärtuse. Nii kasutusväärtus kui ka tööväärtus peavad seega suutma funktsionaalses majanduses koos eksisteerida.

1.12. Esmatähtis on funktsionaalse majanduse mudelite kindlustusega seotud probleemide selgitamine ja lihtsustamine ning need tuleb seega muuta lõpptarbijale selgemaks, et arendada funktsionaalse majanduse uusi pakkumisi.

([1]) ELT C 264, 20.7.2016, lk 98.
([2]) ELT C 177, 11.6.2014, lk 1.
([3]) ELT C 13, 15.1.2016, lk 26.
([4]) ELT C 303, 19.8.2016, lk 36.

2. **Määratlus ja sisu: omandist kasutuseni**

2.1. Funktsionaalse majanduse eesmärk on arendada pigem toodete kasutamist kui omamist. Siiski tähendab see midagi enamat kui lihtsalt tootele teenuste lisamist. Pigem võetakse arvesse kõiki tarbimises toimunud muutusi, arvestades seejuures paremini lõppkasutaja ja ressursitõhusamate majandusmudelitega ning luues isegi positiivseid kaasmõjusid piirkondadele. Nii ei müü ettevõtjad mitte toodet, vaid omadust, mille kasutamise eest esitatakse arve. Seega on tööstusettevõtjatel eelkõige huvi arendada oma majandusmudeli raames tugevaid, parandatavaid, kergesti hooldatavaid tooteid ning tagada asjakohane tootmisahel ja logistika.

2.1.1. Majandusparadigma põhiideeks jääb, et väärtus seisneb kasutamisest saadavas kasumis, st kasutusväärtuses, aga ka kaubas või teenuses endas või selle väärtuses teiste silmis, st selle tööväärtuses või vahetusväärtuses.

2.1.2. Traditsioonilise majandusskeemi kohaselt loovad tootjad väärtust ning tarbijad hävitavad seda tarbimise kaudu. Funktsionaalses majanduses tuleb need kaks osapoolt ühendada või vähemalt neid lähendada, et mõlemad säilitaksid väärtuse või isegi looksid seda. Käimasoleva digitaalse revolutsiooni kontekstis moodustavad kasutajate ja nende teadmiste alusel toodetud andmed ja nende andmete kasutamine näiteks ühe mõlema osapoole loodavatest uutest ressurssidest ja väärtustest.

2.1.3. Uued käsitusviisid, mis on tekkimas praegu veel teoreetilise mõiste „tootev tarbija“ (uudissõna, mis hõlmab kaht ajalooliselt eraldiseisvat tootja ja tarbija rolli) ümber, näitlikustavad seda protsessi, mille käigus muutuvad väga lineaarsed või vertikaalsed majandussuhted omavahel rohkem seotud horisontaalsemateks skeemideks ja struktuurideks.

2.1.4. Funktsionaalne majandus võib soodustada majanduse dematerialiseerimist, hõlmates lõpphinna hulka kõik kulud. See peab soodustama majandustegevuse ja selle keskkonnamõju eraldamist.

2.2. Kaks teooriakoolkonda viitavad kahele rohkemal või vähemal määral väljakujunenud mudelile funktsionaalse majanduse põhimõtte rakendamiseks. Esimene hõlmab kasutusele keskendunud teenusepakkumist ning seob selle üldise ideega teenustemajandusest. Korraldatakse ümber omandisuhted, ent tooteid puudutatakse vähe. Teises keskendutakse funktsionaalse majanduse välismõjudele, mis võimaldavad tuvastada uusi lahendusi, kus kaupade ja teenuste müüki käsitletakse kui integreeritud tervikut (seades kahtluse alla töö või isegi immateriaalsete ressursside tootmise eelkõige piirkonna jaoks) ja kus tarbijal on kavandatud lahenduses oluline osakaal.

2.3. Komitee toetab tasakaalustatud käsitusviisi. Põhiidee ei ole funktsionaalse majanduse edendamine kõikjal, vaid ainult seal, kus see annab vastuseid uutele nimetatud väljakutsetele.

3. **Väljakutsed**

3.1. Funktsionaalne majandus on huvitav, kuna see võib teoreetiliselt või vähemalt teatavatel tingimustel aidata lahendada mitmesuguseid tänapäevase tarbimise probleeme, mis võivad olla seotud majandus-, sotsiaal-, keskkonna- või kultuurivaldkonnaga.

3.2. Integreeritud käsitusviisi raames, eelkõige piirkondades, võib see luua positiivseid kaas- või välismõjusid. Näiteks hõlmavad kohalikud asutused koostööd ja horisontaalseid tööviise kasutades oma tänavavalgustusteenuste hulka majandusliku tulemuslikkuse, avaliku ruumi turvalisuse tagamise, aga ka valgusreostuse ja energiatarbimise vähendamise. Pigem nende erinevate eesmärkide hõlmamine kui ainult ühe parameetri optimeerimine võimaldab vastata mitmetele probleemidele ning hoida kulud kontrolli all.

3.2.1. Tänu investeeringute ühendamisele on funktsionaalne majandus viis, kuidas edendada säästva arengu eesmärgil innovatsiooni ning eelkõige puhtaid ja keskkonnahoidlikke tehnoloogilisi uuendusi. Nimetatud uuendused on tihti kapitalimahukamad kui klassikalised lahendused ning see majandusmudel soodustab nende levitamist tarbijate vahendusel, kellel individuaalselt ei oleks selleks piisavat finantsvõimekust. Näiteks võib energiatõhususe leping anda kasutajale võimaluse kasutada sageli kulukaid energiatõhusaid tehnoloogiaid ja teenuseid mõõduka igakuise tasu eest.

3.3. Keskkonna seisukohalt toovad praegused eraomandil põhinevad tarbimisviisid kaasa kaupade alakasutuse ning seega ka loodusvarade märkimisväärse raiskamise (näiteks autot ei kasutata tänapäeval 95 % ajast ning linnas kasutab seda vaid veidi rohkem kui üks inimene (1,2)).

3.3.1. Liikuvusteenuse ostmine (üks istekoht teatava kilomeetrite arvu kohta, üks auto teatava sõidu kestuse ja kilomeetrite arvu kohta jne) võimaldab nende vahendite kasutamist suurendada. Funktsionaalne majandus võib seega suurendada paljude tarbekaupade kasutamist ning luua samal ajal suuremat väärtust väiksema keskkonnajalajäljega.

3.3.2. Funktsionaalse majanduse teenuste hinnakujundus, mis hõlmab kõiki toodete ja teenuste kulusid ning mitte ainult piirkulusid, võimaldab kasutajal tegelikke kulusid paremini hinnata. See annab hinnasignaali, mis vastab paremini tootmise tegelikule mõjule ning innustab seega vastutustundlikumat käitumist (näiteks ostes ühe tunni ühisauto kasutamist, maksab kasutaja sõiduki kulumise, kindlustuse, parkimise, kütuse jms eest, seega kõigi kulude eest, mis arvutatakse proportsionaalselt. Tarbija on seega nimetatud sõiduki vastutustundliku kasutamise suhtes tähelepanelikum, võrreldes kasutamisega omanikuna, mille puhul nähakse üldiselt kasutuskuluna ainult kütust).

3.4. Sotsiaalses mõistes võib funktsionaalne majandus toote või teenuse juurdepääsukulude vähendamise teel, kas mitme osapoole investeeringute ühendamise kaudu või piirates soovitud kasutuskulu ainult juurdepääsukuluga, võimaldada suuremale arvule tarbijatele juurdepääsu teenustele, mis ei olnud neile varem kättesaadavad. Oluline küsimus nii majanduslikust, õiguslikust kui kindlustusega seotud seisukohast on investori või kasutajatele kättesaadavaks tehtava kapitali omaniku küsimus. Neid küsimusi arvestades tunduvad uute õigusaktide loomisega seotud väljakutsed väga olulised.

3.4.1. Sotsiaalseid küsimusi on palju ning samamoodi kui keskkonnaküsimuste puhul, tuleb ka neid põhjalikult uurida, et otsustada, kas funktsionaalne majandus on selles valdkonnas mõistlik, ning eelkõige luua funktsionaalse majanduse kasutamise tingimused, pidades silmas sotsiaalset arengut.

3.5. Omandilt juurdepääsule üleminekuga seotud paradigma muutus ei ole vähetähtis. Selle eelduseks on suurustamisel ja jäljendamissoovil põhineva tarbimismudeli muutumine mõõdukamaks tarbimiseks, mis ei põhine nii suurel määral impulsiivsusel ning mis sõltub igal juhul vähem materiaalsete kaupade omamisest.

3.6. Digitaalvaldkond võimaldab laiendada funktsionaalse majanduse kasutusala, lõpetades eksklusiivse ja igal juhul originaalse ettevõtjatevahelise e-kaubanduse. Vähendades levitamis- ja eelkõige kasutuskulusid, võivad digitaalvõimalused kaasa aidata kõikidele funktsionaalse majanduse lahendustele väga erinevates valdkondades (muusika, liikuvus, seadmed, eluase jne). Eelnevat arvesse võttes ning selleks, et soodustada kooskõla olemasoleva majandusmudeliga, tuleb kiiresti luua ja kasutusele võtta kohandatud maksu- ja õigusraamistik.

3.7. Hiljutistest uuringutest ja kogemustest saadud tagasisidest nähtub, et funktsionaalse majanduse tavad on edukad ning võetakse kasutusele pigem siis, kui lahendustega parandatakse kasutajakogemust ja tarbija elukvaliteeti, kui ainult majanduslike ja keskkonnaga seotud kriteeriumide alusel. Siinkohal on head näited ühisauto kasutamine, mis pakub tõhusa lahenduse kesklinnas parkimise olulisele küsimusele, ning voogedastus, mis pakub peaaegu viivitamatu juurdepääsu ulatuslikule veebikataloogile.

4. **Takistused ja piirangud**

4.1. Funktsionaalne majandus võib teatud juhtudel viia tarbimise ja toodete uuendamise kiirenemiseni. Nii ei ole kindel, kas näiteks mobiiltelefonide või pikaajaliseks rentimiseks mõeldud autode müümise puhul aitavad need mudelid (pikaajaline rent tavaliselt koos ostmisvõimalusega) pikendada toodete eluiga või soodustada kasutusest kõrvaldatud toodete ringlussevõttu.

4.2. Ehkki konkreetsete näidetega on tuntud eelkõige suured tööstuskontsernid, aitavad ka traditsioonilisemad sektorid, nagu põllumajandus (näiteks ühisostude näol) ja idufirmad, ühiskonnas kaasa funktsionaalse majanduse tugevdamisele ja levitamisele. Lisaks on VKEdel võimalik selle käsitusviisi ja selle elluviimise raames leida oma klientidele uusi lahendusi. Organisatsioonilised struktuurid (ühistute näol) võivad samuti soodustada horisontaalsemaid juhtimisviise, kuhu kasutaja on täiel määral kaasatud.

4.3. Tänu tootele või teenusele juurdepääsu kulude vähendamisele võib funktsionaalne majandus olla eelis väikseima sissetulekuga kodanike jaoks. See võimaldab teenustele ja toodetele juurdepääsul eelkõige teatavat sujuvust ja paindlikkust. Ometi võib see samal ajal suurendada väikseima sissetulekuga kodanike haavatavust, kui nad ei ole enam võimelised juurdepääsuõiguse, kasutuse või teenuse tellimise eest maksma. Arvestades seda vaatenurka ning praegust kasvavat ebakindlust paljudes Euroopa riikides, võib omand tunduda ebakindlas olukorras kodanike jaoks eelistatav ning seega turvalisem variant. Lisaks, mis puudutab teatavatele kaupadele ja teenustele juurdepääsu, ei ole ebavõrdsus mitte üksnes majandusliku kapitali (rahalised vahendid), vaid ka kultuurilise või haridusliku kapitali (sotsiaalne taust, haridus) küsimus.

4.4. Ühiskondlikust seisukohast võib funktsionaalne majandus muuta tarbijad, ja seega kodanikud, veelgi sõltuvamaks majandusorganisatsioonidest või asjaomasest tehnilisest või majanduslikust süsteemist. Kui teenus on ellu viidud, siis on kättesaadavaks tehtud toodet raske või peaaegu võimatu parandada, kohandada, muuta jne. Nii võib funktsionaalne majandus suurendada sõltuvust, kui teenuseosutajad ei kaasa kasutajaid piisavalt arendatud toodete ja lahenduste kujundamisse. Tarbijate sõltumatust (nende valikutes, tavades ja kasutuses) soodustavaid majandus- ja juhtimismudeleid tuleb uurida ja edendada.

4.5. Digiteerimine võib laiendada funktsionaalse majanduse kohaldamisala kõikidele tarbijatele. Samas tekitab see ka palju küsimusi, nagu väärtuse hoidmine teatavate platvormide poolt, maksude optimeerimine või neist kõrvalehoidmine, eraelu puutumatuse austamine (eelkõige kogutud andmete kasutamisel), majandustegevuse koondumine (platvormide monopolid) ning tööga seotud küsimused (nagu nimetatud punktis 1.6).

4.6. Lihtne üleminek teenustemajandusele ei kaitse funktsionaalset majandust kõigi nende ohtude ja takistuste eest. Neid võib aidata ületada funktsionaalse majanduse integreeritum käsitusviis, milles käsitletakse ettevõtte juhtimist, tööd ja seost piirkonnaga ning võetakse arvesse tarbijat alates teenuse kujundamisest ning toote kogu olelusringi jooksul.

4.7. Sellele vaatamata on paljude nende punktide puhul ning eelkõige konkurentsi ja eraelu puutumatusega seoses kindlasti vajalik õiguslik sekkumine.

5. **Euroopa püüdlused funktsionaalse majanduse poole**

5.1. On mitmeid põhjuseid, miks Euroopa Liit peaks funktsionaalse majanduse teemat käsitlema. Need põhjused on nii keskkonnaalased, sotsiaalsed, kultuurialased kui ka majanduslikud. Lisaks on siinkohal olulised digitaalvaldkonna probleemid ning üldiselt seos uute majandusmudelitega, nagu jagamismajandus, ringmajandus jne, eelkõige muutuste kiirust arvestades.

5.2. Euroopas on funktsionaalne majandus ettevõtjate jaoks viis taasluua lisaväärtust ja edendada töökohti loovaid lahendusi (eelkõige järgnevas etapis hoolduse, paranduse jms valdkonnas, aga ka eelnevas etapis uuenduslike majandusmudelite väljatöötamise ning nendega seotud teenuste loomise valdkonnas) ning eriti tugevdada teatud tööstusvaldkondade konkurentsivõimet. Arendades selliste teenuste pakkumist, mis vastavad võimalikult täpselt tarbijate vajadustele, mitte standardiseeritud ja vähesel määral kohandatud tootmist, võimaldab funktsionaalne majandus uuendada ettevõtjate ja tarbijate vahelist usaldust ning anda tarbimisele mõtte.

5.3. Kui suurte ettevõtjate innovatsiooniga tegelevad osakonnad, piirkonnad ning suur hulk eksperte toetavad funktsionaalse majanduse edendamist, on hämmastav tõdeda, kui nõrgad on Euroopa püüdlused kõnealuses valdkonnas. Kuigi funktsionaalne majandus on ringmajanduse keskmes, ei mainita seda ometi komisjoni hiljutises teatises „ELi ringmajanduse loomise tegevuskava“.

5.3.1. Vaatamata nendele ebakindlustele ja piirangutele on funktsionaalne majandus Euroopa praeguses ebakindlas poliitilises ja majanduslikus olukorras Euroopa jaoks võimalus väärtustada ja arendada paljude eri osalejate oskusteadmisi ja pädevusi.

Brüssel, 15. detsember 2016

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
president
Georges DASSIS